

Олександр Аулін,

канд. філос. наук, ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Україна, Київ

КРИМСЬКОТАТАРСЬКІ ЗМІ МАТЕРИКОВОЇ УКРАЇНИ У СОЦІАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ З МУСУЛЬМАНСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ КРИМУ

У статті здійснено аналіз сучасного стану соціальної комунікації з мусульманським населенням Криму. Висвітлено специфічні риси постанексійного розвитку кримськотатарських мас-медіа півострова й материкової України. Показано роль концептуальних досліджень соціальної інформаційної комунікації у теоретичному забезпеченні заходів із повернення тимчасово окупованих українських територій, зокрема, розробки нормативно-правових актів законодавчого рівня.

Акцентовано увагу на можливостях суттєвого розширення ефективності застосування кримськотатарських ЗМІ, які залишили Крим, для формування вигідного офіційному Києву інформаційного середовища в цьому регіоні. Зазначено, що такий розвиток ситуації можливий завдяки використанню під час підготовки медійних продуктів інформаційно-ресурсної бази бібліотечних установ України.

Ключові слова: бібліотечні установи, соціальна комунікація, інформаційні ресурси, інформаційне середовище, інформаційна безпека, деокупація, мас-медіа.

У контексті російської агресії великого значення для української державності набувають заходи, спрямовані на деокупацію Донбасу й Криму. Внаслідок впливу геополітичних факторів, одним з яких є важливе стратегічне розташування півострова, вирішення «кримського питання» суттєво ускладнюється. Водночас специфіка російського вторгнення в Крим робить надважливою інформаційну складову, що в сучасних умовах здебільшого превалює над військовою. Різні аспекти проблеми інформаційної безпеки України розкрито в працях таких науковців, як В. Горбулін, В. Горовий, С. Горова, А. Галаган, М. Дмитренко, О. Онищенко, Ю. Половинчак, С. Полтавець тощо. Ситуація в мусульманському середовищі Криму досліджувалася О. Богомолвим, О. Бойцовою, Д. Брильовим, А. Булатовим, М. Закіровим, С. Закіровою, М. Кирюшком, Е. Муратовою, І. Семіволосом та багатьма ін. Проте, незважаючи на надзвичайну актуальність формування позитивного

іміджу України в Криму й протидії деструктивним російським інформаційним впливам, а також наявність згуртованого й в цілому політично мотивованого на спротив, так званій «новій владі» кримськотатарського населення, сьогодні, на жаль, практично відсутні роботи, присвячені саме проблемі соціальної комунікації з мусульманами півострова. У зв'язку з викладеним, метою статті є розкриття місця і ролі сучасних кримськотатарських ЗМІ материкової України в організації соціальної інформаційної комунікації з мусульманським населенням Криму.

Важко не погодитися з висновком В. Горового про те, що «у деяких випадках уже сьогодні інформаційні війни вирішують результат міжнародного протистояння, практично без застосування традиційних воєнних засобів» [11].

Усе частіше у «...війнах новітнього покоління основна мета полягає у тому, щоб зломити волю супротивника й підкорити своїй волі іншу державу чи групу держав не стільки летальним (фізичним убивством людей), скільки нелетальним шляхом, що досягається за рахунок інформаційного впливу й морально-психологічного “придушення” волі населення та політичного керівництва», – зазначає вітчизняний дослідник В. Петров [8]. Подібна ситуація склалася й під час окупації Криму РФ. Захват української території здійснювався збройними силами сусідньої держави. Але озброєння в той час практично не застосовувалося за прямим призначенням. Воно слугувало проекції російської військової могутності, символізуючи рішучість агресора за необхідності вдатися до «крайніх заходів». Поряд із цим Москвою була розгорнута потужна антиукраїнська інформаційна кампанія. Шляхом навіювання і шляхом менш прихованих методик кремлівські політтехнологи намагалися вкорінити у колективній свідомості населення півострова поразенські та «братерські щодо РФ» моделі сприйняття соціальної реальності.

У цей період активно використовувались гасла про «повернення Криму до дому», «київську хунту», «боротьбу з фашизмом». Разом з тим місцеве населення намагалися впевнити у тому, що Київ «не пробачить зради», тобто пасивної поведінки місцевих мешканців під час окупації півострова іноземними військами.

У такій обстановці найбільш згуртованою й налаштованою на боротьбу із загарбниками соціальною групою виявили себе кримські татари. 26 лютого 2014 р. кримськотатарським активістам вдалося витіснити з території ВР Криму багатотисячний натовп проросійських симпатиків на чолі з С. Аксеновим. «Неочікуваний» сплеск «народного волевиявлення» не відбувся. Після цього будинки Верховної Ради АРК

і Ради міністрів у Сімферополі були захоплені озброєними російськими військовими й почався етап відкритої агресії. Більшість кримських татар проігнорувала так званий референдум у березні 2014 р. Національні лідери М. Джемільєв і Р. Чубаров, а також Меджліс кримськотатарського народу очолили протестний рух своїх одноплемінників. Окупаційна влада одразу відповіла репресіями. М. Джемільєву і Р. Чубарову був заборонений в'їзд на територію Криму. Проти членів Меджлісу, що залишилися на історичній батьківщині, та інших кримськотатарських активістів почалися репресії. Багато з них були ув'язнені, деякі загинули, частина опинилася на материковій Україні.

До 2014 р. найвпливовішими кримськотатарськими ресурсами на півострові вважалися газети «Голос Криму», «Авдет», «Полуостров», «Янъы Дюнъы», «Къырым» й «Ветан Крым», інформаційні агентства «QHA», «15 минут», радіостанція «Мейдан», телеканали ATR и Lvle (дитячий), інтернет-ресурси перелічених ЗМІ, а також провідних політичних, громадських і релігійних об'єднань. Після російської анексії Криму 11 із 15 найбільш потужних кримськотатарських інформаційних ресурсів перемістилися на материкову Україну і відновили роботу. Серед них ТК ATR и Lvle, IA QHA, Meydan Radios [4].

Окупаційна влада Криму після невдалих спроб отримати контроль над кримськотатарськими ЗМІ, які станом на 2014 р. ще працювали в Криму, взяла курс на створення паралельних мас-медіа. Задля цього опозиційним інформаційним ресурсам була заблокована перереєстрація за російськими правилами, паралельно був створений Медіацентр імені Гаспринського [1]. Сьогодні замість рейтингового ATR Медіацентр намагається популяризувати телеканал «Міллет». Останній не реагує на арешти кримських татар, обшуки в їх домішках та ін. репресії. Також зроблений клон радіостанції «Мейдана», а щоб посилити пропагандистську команду додали радіо «Ватан седасы».

Очоловане муфтієм-колабораціоністом Духовне управління мусульман Криму видає власну газету «Хидает», яка також не звертає увагу на утиски кримських татар. Крім того, не слід забувати про електронні ресурси проросійських організацій. Найпопулярніші серед них – сайти громадських організацій «Милли Фирка» (10 членів якої були нагороджені медаллю «За повернення Криму»), «Къырым бирлиги» тощо.

У таких умовах суттєво зростає роль концептуальних положень, на основі яких можуть розроблятися перспективні методики інформаційних впливів на тимчасово окуповані території. Зокрема, це стосується соціальних інформаційних комунікацій (СІК), під якими, на думку

В. Горового, «розуміються комунікації, призначені для забезпечення суспільно значущою інформацією всіх елементів соціальної структури суспільства, налагодження загальносуспільних інформаційних обмінів в інтересах існування й розвитку суспільства» [2, с. 33]. Аналізуючи структурно-функціональні особливості СІК, учений зазначає, що:

- схема функціонування соціальних інформаційних комунікацій включає в себе двох або ж будь-яку зацікавлену множину суб'єктів, кожен з яких може, у свою чергу, містити у собі окрему людину, групу людей, а також інформацію у вигляді об'єкта, що передається й приймається під час спілкування;

- об'єктом є соціальна інформація (та інформація, що функціонує в суспільстві);

- метою їх функціонування є об'єднання необхідних для існування суспільства видів діяльності, координація в його інтересах цілеспрямованої діяльності наявних соціальних інститутів, окремих членів суспільства, забезпечення необхідного внутрішньосуспільного обміну результатами матеріального та духовного виробництва;

- первинну основу таких комунікацій становить інформаційний ресурс, що забезпечує функціонування виробничих відносин;

- засобами передавання соціальної інформації в комунікаціях можуть бути будь-які з відомих на сьогодні матеріальних носіїв інформації до носіїв електронної інформації включно, а також технічні та ін. пристрої, що забезпечують доставку інформації на тих чи інших носіях;

- формами передавання інформації є всі вироблені практикою соціального інформування жанри електронної інформації друкованого слова, мови, науки, всіх видів мистецтв тощо.

Вищевказані положення, а також розробки щодо формування стратегічного нарративу знайшли власне віддзеркалення у вітчизняній законотворчості, а саме сегменті, спрямованому на звільнення тимчасово окупованих територій. Це Закон України «Про національну безпеку України» 2018 р. [5], Укази Президента України № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. “Про Стратегію національної безпеки України”» [9] та № 47/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. “Про Доктрину інформаційної безпеки України”» тощо [10].

Природно, що всі перераховані нормативні акти об'єднує велика увага до інформаційній сфері. Так, у ст. 3 Стратегії серед актуальних загроз національній безпеці зазначено «інформаційно-психологічна війна, приниження української мови і культури, фальшування української

історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу» [9]. У зв'язку з цим серед основних напрямів державної політики нацбезпеки України окремий розділ присвячений саме забезпеченню інформаційної безпеки. Серед пріоритетів визначено:

- забезпечення наступальності заходів політики інформаційної безпеки на основі асиметричних дій проти всіх форм і проявів інформаційної агресії;

- протидія інформаційним операціям проти України, маніпуляціям суспільною свідомістю і поширенню спотвореної інформації, захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства;

- створення і розвиток інститутів, що відповідають за інформаційно-психологічну безпеку, з урахуванням практики держав-членів НАТО тощо [9].

У Доктрині інформаційної безпеки серед актуальних загроз національній безпеці України в інформаційній сфері виокремлені:

- здійснення спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив обороноздатності, деморалізацію особового складу Збройних сил України та інших військових формувань, провокування екстремістських проявів, підживлення панічних настроїв, загострення і дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, розпалювання міжетнічних і міжконфесійних конфліктів в Україні;

- проведення державо-агресором спеціальних інформаційних операцій в інших державах з метою створення негативного іміджу України у світі;

- інформаційна експансія держави-агресора та контрольованих нею структур, зокрема, шляхом розширення власної інформаційної інфраструктури на території України та в інших державах;

- інформаційне домінування держави-агресора на тимчасово окупованих територіях;

- недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливості України ефективно протидіяти інформаційній агресії та активно діяти в інформаційній сфері для реалізації національних інтересів України;

- неефективність державної інформаційної політики, недосконалість законодавства стосовно регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері, невизначеність стратегічного наративу, недостатній рівень медіа-культури суспільства;

– поширення закликів до радикальних дій, пропаганда ізоляціоністських та автономістських концепцій співіснування регіонів в Україні.

Серед пріоритетів, визначених Доктриною інформаційної безпеки, у контексті нашого дослідження на особливу увагу заслуговують:

– боротьба з дезінформацією та деструктивною пропагандою з боку Російської Федерації;

– посилення спроможностей сектору безпеки і оборони щодо протидії спеціальним інформаційним операціям, спрямованим на зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності, підлив обороноздатності України, деморалізацію особового складу Збройних сил України та ін. військових формувань, загострення суспільно-політичної ситуації;

– задоволення потреб населення тимчасово окупованих територій в об'єктивній, оперативній і достовірній інформації [10].

Завдяки державній підтримці на «Першому каналі Українського радіо» почали виходити передачі кримськотатарською мовою. На середніх хвилях працює «Радіо Крим. Реалії», яке має свій сайт і приділяє значну увагу проблемам кримських татар. ТК АTR організовано супутникове віщання на півострів. Окрім Meydan Radios у прикордонному з Кримом Каховському районі Херсонської області України розпочало роботу нове кримськотатарське радіо НАУАГ. Найближчим часом планується запуск радіостанції на Чонгарі, щоб покрити прилегли з Кримом території і сам Крим, а також здійснювати інтернет-мовлення [7]. Поряд із цим у лютому 2016 р. була створена Кримськотатарська медіа-платформа. На думку відомого тележурналіста О. Пашаєва, одним з головних трендів діяльності нового об'єднання може стати саме соціальна комунікація з мусульманським населенням Кримського півострова. Задля цього насамперед потрібно «визначитися з контентом, на який підсяде велика частина 300-тисячного корінного населення півострова, який цілком і повністю знаходиться в окупації на території під санкціями і поза вимірів комерційної аудиторії» [6]. Саме за рахунок якісного продукту можна зберегти зв'язок кримчан з Україною, вважає експерт Українського незалежного центру політичних досліджень Ю. Тищенко: «Контент повинен бути цікавим, свідчити про те, що Крим не забувають інформувати про все, що робить Україна для нього» [4].

Виходячи з вищевикладеного, очікується суттєве підвищення інформаційної активності на згаданому напрямі і, як наслідок, зростання потреби у базових матеріалах для подальшого використання у публікаціях мас-медіа.

У зв'язку з наявністю тандемного суб'єкту у вигляді мусульманського населення Криму, здебільшого позитивно налаштованого до офіційного Києва, а також популярних кримськотатарських медіа-ресурсів на території материкової України, правомірно зробити висновок про можливість організації інформаційних впливів, скерованих на сприяння діяльності уповноважених державних органів України щодо деокупації півострова. У даному випадку об'єктом стає сформована у рамках стратегічного нарративу соціальна інформація. Як ішлося вище, первинну основу таких комунікацій складає інформаційний ресурс, що забезпечує функціонування відповідних виробничих відносин.

Саме в цьому контексті зростає значення «інформаційних центрів збереження напрацьованої минулими поколіннями інформації, знання, що витримало перевірку практикою і є основним національним скарбом нашого народу, центрів, що акумулюють сьогодні необхідну суспільству для його розвитку інформацію, яка продукується в Україні і за кордоном. Такі центри в процесі інформатизації дедалі більшою мірою відіграють роль своєрідних банківських установ системи суспільного інформаційного обігу. В Українській державі таку роль, поряд із системою галузевих та інших спеціальних інформаційних баз, дедалі впевненіше відіграють бібліотечні установи» [2, с. 4]. У нашому випадку йдеться про можливість суттєвого підвищення якості контенту кримськотатарських мас-медіа материкової України за рахунок використання ними ексклюзивних матеріалів духовної загальної тюркської спадщини на кшталт колекції книг Агатангела Кримського, зібрання кримськотатарських фірманів тощо.

При цьому слід пам'ятати, що використання соціальних інформаційних комунікацій окремо від проведення системних політичних, економічних та інших заходів, навряд чи, матиме високу ефективність і не зможе призвести до зміни ситуації в позитивному напрямі.

Список використаних джерел

1. Газета «Голос Крима» зареєстрована по законодавству РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://qha.com.ua/ru/obschestvo/gazeta-golos-krima-zaregistrovalas-po-zakonodatelstvu-rf/143962/>. – Загл. с екрана.
2. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий ; наук. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 360 с.

3. *Горовий В.* Термінологічні характеристики постіндустріального суспільства [Електронний ресурс] / В. Горовий, С. Горва. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1910&Itemid=505. – Назва з екрана.

4. Информационное гетто «Крым»: как разрушить стену страха [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.krymr.com/a/27665649.html>. – Загл. с екрана.

5. Закон України «Про національну безпеку України» 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-1>. – Назва з екрана.

6. Крымскотатарские журналисты объединились в Медиа-платформу [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://islam.in.ua/ru/novosti-v-strane/krymskotatarskie-zhurnalisty-obedinilis-v-media-platformu>. – Загл. с екрана.

7. Началось вещание радио НАУАТ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://qha.com.ua/ru/video/nachalos-veschanie-radio-hayat/5995/>. – Загл. с екрана.

8. *Петров В. В.* Воєнно-інформаційна безпека України за умов посилення інформаційних війн : дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / В. В. Петров // Національний інститут проблем міжнародної безпеки. – Київ, 2010. – 24 с.

9. Указ Президента України 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України”» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>. – Назва з екрана.

10. Указ Президента України 47/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року “Про Доктрину інформаційної безпеки України”» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>. – Назва з екрана.

11. Формування стратегічного нарративу інформаційного забезпечення реінтеграції тимчасово окупованих територій у загальноукраїнський контекст : монографія / В. Горовий, О. Онищенко, Ю. Половинчак [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – 212 с.

References

1. Gazeta «Golos Kryma» zaregistrirovalas po zakonodatelstvu RF [The newspaper «Voice of Crimea» was registered under the legislation of the

Russian Federation]. Retrieved from <http://qha.com.ua/ru/obschestvo/gazeta-golos-krima-zaregistrovalas-po-zakonodatelstvu-rf/143962/> [in Russian].

2. Horovyi, V. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resources]. (360 p.). Kyiv [in Ukrainian].

3. Horovyi, V., Horova, S. Terminolohichni kharakterystyky postindustrialnoho suspilstva [Terminological characteristics of postindustrial society]. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1910&Itemid=505 [in Ukrainian].

4. Informacionnoe getto «Krym»: kak razrushit stenu straha [Information ghetto Crimea: how to destroy the wall of fear]. Retrieved from <https://ru.krymr.com/a/27665649.html> [in Russian].

5. Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» (2018). [Law of Ukraine «On National Security of Ukraine»]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-1> [in Ukrainian].

6. Krymskotatarskie zhurnalisty obedinilis v Media-plattformu [Crimean Tatar journalists united in the Media Platform]. Retrieved from <http://islam.in.ua/ru/novosti-v-strane/krymskotatarskie-zhurnalisty-obedinilis-v-media-plattformu> [in Russian].

7. Nachalos veshchanye radyo «HAYAT» [Radio «HAYAT» began broadcasting]. Retrieved from <http://qha.com.ua/ru/video/nachalos-veschanie-radio-hayat> [in Russian].

8. Petrov, V. V. (2010). Voienno-informatsiina bezpeka Ukrainy za umov posylennia informatsiinykh viin: dys. kand. polit. nauk [Military and information security of Ukraine in conditions of intensification of information wars]. (24 p.). Kyiv [in Ukrainian].

9. Ukaz Prezydenta Ukrainy (2015). Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine «On the Strategy of National Security of Ukraine»]. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> [in Ukrainian].

10. Ukaz Prezydenta Ukrainy (2017). «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy «Pro Doktrynu informatsiinoi bezpeky Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine» On the doctrine of information security of Ukraine]. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> [in Ukrainian].

11. Horovyi, V., Onyshchenko, O., Polovynchak, Yu. et al. (2017). Formuvannia stratehichnoho naratyvu informatsiinoho zabezpechennia reintehratsii

tymchasovo okupovanykh terytorii u zahalnoukrainskyi kontekst: monohrafiia; [Formation of strategic narrative of information support for the reintegration of temporarily occupied territories into the all-Ukrainian context]. (212 p.). Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.11.2018.

Olexander Aulin,

Cand. Sci. (Philosophy), Senior Researcher,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

Crimean Tatar Mass Media of Mainland Ukraine in Social Communication with the Muslim Population of Crimea

The article analyzes the current state of social communication with the Muslim population of Crimea. The specific features of the post-annexed development of the Crimean Tatar mass-media of the peninsula and mainland Ukraine are highlighted. The role of conceptual studies of social information communication in the theoretical provision of measures for the return of temporarily occupied Ukrainian territories, in particular, development of normative legal acts of the legislative level is shown. The emphasis is placed on the possibilities for significantly expanding the use of the Crimean Tatar media which left Crimea to form an informative environment favorable to official Kyiv in this region. It is noted that such a development of the situation is possible due to the use of the media products of the information and resource base of library establishments of Ukraine during the preparation of media products.

Keywords: library institutions, social communication, information resources, information environment, information security, de-occupation, mass media.